
La llengua catalana entre la codificació i l'estandardització*

per Xavier Lamuela

En els últims quaranta anys els sistemes de relacions socials han canviat d'una manera radical i amb ells el funcionament i la forma de les llengües implicades en aquestes relacions. En els últims quaranta anys la llengua catalana ha estat curiosament exclosa dels àmbits d'ús més explícitament actius en el procés de canvi social a què em refereixo, aquells que, com els *mass media*, són paradigmàtics en la difusió de models de comportament i, per tant, de models lingüístics.

Ara ens deixen creure —i hem de creure i desesperadament volem creure— que la sort ha canviat. Hi ha el fet efectiu que l'ús de la llengua catalana, ben

* Sobre el tema del català estàndard, s'ha publicat recentment: Aina MOLL, *Problemàtica del català estàndard*, dins *Actes del V Colloqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1980), ps. 571-585, i Lluís V. ARACIL, *Educació i sociolingüística*, «Treballs de Sociolingüística Catalana», 2 (1979), ps. 33-86, ara dins *Papers de sociolingüística* (Barcelona, Edicions de la Magrana, 1982), ps. 129-217. A més, cal tenir present la sèrie d'articles que ha anat publicant Alfred Badia al «Full de la Cultura» de la «Hoja del Lunes»: *El català, una llengua difícil?* (7-vi-1982), p. 4; *Un model de llengua, per què?* (14-vi-1982), p. 2; *Per la salut de la llengua* (5-vii-1982), p. 3; *Un «Pacte de la llengua»* (19-vii-1982), p. 3; *Per una llengua catalana possible* (2-viii-1982), p. 3; *Morfosintaxi i llengua estàndard* (18-viii-1982), p. 4; *El lèxic i la llengua estàndard* (1-xi-1982). Isidor Marí va llegir al Colloqui Internacional de Sociolingüística que va tenir lloc el desembre del 1981 a Montpeller la ponència *L'estandardització de la llengua catalana: perspectives actuals*, que espero veure publicada aviat en algun lloc. Aquestes meves reflexions són, sens dubte, deutores d'aquests treballs, però no els he utilitzats d'una manera directa en l'elaboració del meu i, per tant, no en faré citacions concretes. En la gènesi de les idees que exposo aquí han tingut una importància cabdal les múltiples converses que he mantingut amb el meu col·lega i amic Josep Murgades i la col·laboració amb ell amb motiu de la preparació d'un estudi sobre Pompeu Fabra, que publicarem aviat. També m'han servit molt els canvis d'impressions amb Aina Moll i amb Isidor Marí a propòsit dels temes de què tracto i la participació en un grup de treball compost de diversos professors d'arreu de les terres catalanes que es proposa d'establir unes normes d'elocució formal.

modestament, es difon en l'ensenyament i, encara més modestament, en els mitjans de «comunicació» de massa.¹ I aquest fet comporta que es percep com el català, una llengua codificada, no té —encara?— una varietat estàndard. El català compta amb una ortografia reconeguda i amb una varietat normativa² —com és habitual, de contorns mal definits—, però aquesta varietat normativa ni és objecte del coneixement implícit de la major part dels parlants ni ha obtingut la definició de contorns que li haurà de donar l'ús generalitzat: d'aquí que puguem discutir si s'ha de dir o escriure, posem per cas, *àdhuc*, *llur* o *quelcom*.³ O amb uns altres termes, els catalanòfons són uns senyors que no saben el que es pesquen quan s'han de posar a fer tries estilístiques o que ho saben amb limitacions i amb interferències molt fortes.

En etnologia i en sociologia es parla d'*enculturació* o de *socialització* per a referir-se al procés complex i sovint contradictori que porta els membres d'una societat a integrar-s'hi, a adquirir els models de comportament que la caracteritzen. En l'aspecte lingüístic, cal veure, simplificant, un doble procés d'adquisició de la/les llengua/llengües i dels models de comportament que en regeixen l'ús. A més, cal advertir, i això és molt important, que el comportament

1. Gràcies a Aurora Bel i a Narcís Garolera, col·laboradors del Servei d'Ensenyament del Català de la Generalitat de Catalunya, puc consultar el treball de publicació imminent *Quatre anys de català a l'escola. Estudi sobre el coneixement del català i del castellà dels alumnes de quart curs d'EGB a Catalunya (1981-1982)* (Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1983). Segons les dades que tinc al davant, durant el curs 1978-79 es va fer ensenyament de català al 73 % de les escoles del Principat; al començament del curs 1981-82 s'havia estès al 95 %. En aquesta mateixa data hi havia només un 6,18 % d'escoles que fessin la totalitat de l'ensenyament en català i un 10,21 % que alternessin l'ús del català i de l'espanyol —p. 8. Serà interessant de reproduir algunes de les afirmacions que contenen les «Conclusions generals», ps. 128-133, que comencen amb aquestes paraules: «Un dels resultats més evidents del nostre treball és la polarització dels alumnes a favor del castellà en la majoria de les variables i categories que hi han estat analitzades.» Continuen més endavant: «La condició de bilingüe equilibrat (resultats semblants en ambdues llengües) és només pròpia de l'alumne catalano-parlant o d'ambient català.» Al llarg de totes les conclusions s'insisteix en la importància decisiva que té la presència ambiental de l'espanyol i el seu ús quasi exclusiu en els mitjans de massa.

Josep Gifreu ha presentat recentment a la Facultat de Ciències de la Informació de la Universitat Autònoma de Barcelona la seva tesi, en tres volums, *Estructura i polítiques de la comunicació a Catalunya. 1970-1980*. A la p. 576 del vol. II, llegim: «La incorporació del català, doncs, en els mitjans de masses passada la transició política, estrictament parlant, no pot qualificar-se de cap manera com a estadísticament rellevant, sinó més aviat com a residual, puix que entre el 80-90 per cent del consum de productes comunicatius derivats d'aquests mitjans es realitzava encara en castellà.» A propòsit d'aquest tema, són fonamentals els volums 5 i 6 (maig de 1982) de la revista «Anàlisi», dedicats a *Mitjans de comunicació a Catalunya*.

2. Com veurem més endavant, més que no pas amb una varietat normativa, el català compta amb uns criteris de selecció de formes que, aplicats al barceloní, donen el que molts han considerat que era la tal varietat.

3. Recentment hem assistit a una curta polèmica entorn d'aquesta qüestió. La van moure dos articles que combatien la introducció de termes estranys a l'ús col·loquial en el llenguatge dels mitjans de massa: Ferran TOUTAIN, *Per un ús normal del català*, «Ciència», II, 17 (juny de 1982), ps. 61-62, i Ricard FITÉ, *Volem una llengua moderna*, «Crònica», I, 3 (maig de 1982), ps. 37-38. Segons el meu parer, aquests articles contenen un encert i dos abusos. L'encert és que denunciaven com l'intent de vehicular termes literaris en la llengua dels mitjans de comunicació pertorba encara més la ja maltractada norma d'ús del català. Un abús, explícit, és que plantejaven la qüestió des de la perspectiva, estretíssima, del col·loquial barceloní, i un altre, implícit, és que atorgaven un dret d'intervenció excessiu als correctors, com si les opcions d'estil no haguessin de ser varies i dependre dels autors —si més no, dels que demostren que tenen idea de com funciona la llengua; els altres més valdria que no publicuessin.

social —i lingüístic— és regulat per un sistema de connotacions que el reforça i el justifica: un determinat gest, una paraula determinada són considerats propis d'una situació concreta o generalment inconvenients i, doncs, evoquen elements situacionals i suscitaven actituds d'adhesió o de rebuig. No cal dir que també el conjunt de la llengua és acompanyat per un sistema de connotacions que en fa el prestigi major o menor.

Vista en aquesta perspectiva dinàmica, l'aptitud lingüística i sociolingüística dels catalans ja es veu que no pot ser sinó mancada, com a resultat d'una enculturació massa contradictòria. Tractant del cas nostre, no tinc notícia que s'hagi insistit prou en l'índex d'aptitud lingüística dels parlants, el qual lògicament és més baix en el cas de llengües en situació socialment conflictiva. Una menor exposició a la llengua, l'escassetat relativa d'ocasions de parlar-la, l'experiència nul·la o quasi nul·la de contacte amb determinats registres o amb determinades varietats, tot això són factors que expliquen les greus deficiències de l'aptitud lingüística de la majoria dels catalanòfons. Però, i és en això que vull insistir, aquesta deficiència no representa només el desconeixement de determinats termes o de determinats girs; vol dir sobretot la poca disponibilitat dels recursos que en principi són coneguts, la poca capacitat de comprensió dels registres i de les varietats que s'aparten mínimament dels propis; vol dir, en definitiva, la incapacitat d'utilitzar la llengua com a instrument eficaç de coneixement, de relació i d'elaboració cultural.

Paral·lelament, el sistema de connotacions que regula l'ús del català reflecteix els buits funcionals de la llengua en la societat en què és parlada. En molts indrets del domini lingüístic l'ús del català connota simplement posició subalterna dels parlants. A Catalunya s'observa un cas interessant de desenvolupament de fals prestigi. És, en principi, el funcionament social de les llengües que determina el sistema de connotacions que els parlants els atribueixen: en una situació de diglòssia clàssica, la llengua utilitzada per a l'administració, l'alta cultura, etc., és la llengua prestigiada, i la llengua de les relacions familiars i veïnals és la llengua menysvalorada, la qual compta només amb l'atribució de valors compensatoris d'ordre eminentment emocional. La percepció de la llengua com a símbol de la collectivitat que la parla pot adquirir valoracions de signe divers: és tan útil a l'operació reduccionista de fragmentació d'una comunitat lingüística com a la formació del component ideològic d'un moviment social que comporti la difusió de l'ús de la llengua. En el cas del Principat, davant la situació diglòssica tradicional, es va produir una reacció que tendia a potenciar el caràcter d'identificador de grup del català per tal de promoure un nacionalisme naturalista al servei d'un moviment polític-social innovador. Com a conseqüència d'aquesta reacció, es va concebre que la llengua catalana cobrís totes les funcions comunicatives pròpies de la societat en què es parla i es va iniciar el procés orientat a l'obtenció d'aquest objectiu. Que es frustrés aquest procés no va alterar la concepció que l'adhesió a la llengua com a símbol identificador dels catalans és la base de la seva difusió social, però, mancant un poder que la connectés amb la possibilitat d'incidir en el funcionament de la societat, es va engegar un procés d'idealització de la llengua d'acord amb el qual la impossibilitat que aquesta adquireixi valor funcional es compensa amb l'emfasització del seu valor simbòlic i la mateixa emfasització del valor simbòlic bloqueja la capacitat de constatar la reculada del valor funcional. Ja hem vist que la producció d'un sistema de connotacions d'ordre emotiu que compensin en el pla simbòlic les frustracions que es pateixen

en el pla funcional és un fenomen conegut.⁴ La novetat en el cas que ens ocupa és que són justament la reivindicació de l'ús de la llengua i la seva capacitat per a aquest ús els temes recurrents del procés de simbolització compensatòria. Ja no s'argumenta que el català és la llengua dolça de la poesia, sinó que se'n fa una llengua moderna que serveix per a fer física nuclear: el resultat pràctic continua sent el mateix. No cal dir que actualment és el poder central qui remena les cireres en aquest afer i que és absolutament coherent que faci una política d'hipertròfia del caràcter simbòlic d'identificador de grup que té la llengua i que aquesta actuació tingui ressò en sectors molt amplis de la classe política que es caracteritzen —i potser es defineixen— justament pel fet de moure's en el terreny de la connotació o, si ho volem en els termes habituals, de la demagògia. A les illes Balears i, sobretot, al País Valencià, on el procés de difusió funcional de la llengua mai no ha recolzat en l'acció d'un poder social prou eficaç, la hipertròfia ideològica del seu caràcter identificador opera amb la més gran impunitat.

El sistema de connotacions que regula l'ús d'una llengua es tradueix en normes que estableixen l'acceptabilitat de les formes lingüístiques en el seu conjunt o en un determinat registre o estil. En aquells àmbits en què l'ús del català és tradicional —és a dir, en els que corresponen a registres col·loquials—, fins abans d'ahir la norma implícita en els parlants era ben segura: aquests identificaven sense vacil·lacions allò que formava part o no de la seva llengua i reconeixien el grau d'adequació dels termes i de les formes gramaticals a les situacions en què eren usats. Naturalment, no s'ha de confondre aquesta norma implícita amb la normativa: termes com ara *misto* o recursos sintàctics com ara l'ús de *lo* per nominalitzar adjectius, el parlant de tota la vida els hauria identificats com a catalans. Les pressions que actuen sobre la llengua col·loquial provoquen el conflicte, conflicte que hauríem de saber orientar a una sortida positiva.

No cal dir que la pressió més forta i, alhora, més pertorbadora l'exerceix la llengua espanyola. Tradicionalment ha representat el model disponible per als usos formals i la via d'accés de les paraules estrangeres, dels termes de l'administració i dels neologismes tècnics i científics que han anat passant al llenguatge col·loquial a mesura que els objectes que designaven s'han anat incorporant a la vida quotidiana. A més a més, també és tradicional que en registres no formals, i potser especialment en llenguatges argòtics, el recurs a l'espanyol forneixi termes expressius. Actualment, la immigració establerta, el bilingüisme generalitzat dels catalans i la influència de mitjans de massa com ara el cine i, més, la televisió, que ofereixen models de comportament i de llengua no formals, han fet que s'hagi trencat l'equilibri tradicional i que el catalanòfon es trobi enfrontat a una situació d'interferència lingüística persistent: la norma d'ús que identificava *puesto* i *lloc* com a termes catalans i *sitio* com a espanyol per a molts parlants s'esborra o, tot i que persisteix en general, és transgredida continuament, tot donant lloc a exclamacions, bromes o senyals d'alarma dels mateixos parlants. Hem dit que el catalanòfon mitjà té un índex d'aptitud en la pròpia llengua molt baix. A més, ara podem afegir que la seva capacitat lingüística és pertorbada d'una manera habitual, tendencialment constitutiva, per la presència de l'espanyol.

4. Recordo, per exemple, el capítol «Natura i funció dels prejudicis lingüístics» del llibre de R. Lluís NINYOLÉS, *Idioma i prejudici* (Palma de Mallorca, Editorial Moll, 1975), ps. 127-190.

Però el tema d'aquestes notes és la pressió que exerceixen o han d'exercir les propostes normatives sobre la llengua col·loquial, ara ja minada en la seva pròpia norma d'ús.

L'elaboració d'una proposta normativa és el fruit de la decisió, política, d'incorporar una llengua als usos socials que tradicionalment li havien estat vedats. Hem vist com aquesta decisió és en relació amb el caràcter de símbol identificador de grup que té la llengua. Així, doncs, la proposta normativa serà el resultat d'un procés que ressalti les seves particularitats enfront de la llengua concurrent i que li proporcioni les característiques formals necessàries per a cobrir els nous usos i, també, aquelles que són connotades com a pròpies de les llengües que els cobreixen.

En un altre lloc em proposo de documentar i d'analitzar com Fabra va resoldre el problema de trobar una proposta normativa eficaç.⁵ Aquí m'interessa, sobretot, com aquesta proposta i les seves derivacions es relacionen dialècticament amb el sistema de connotacions que regula l'ús social del català. La preocupació per accentuar el particularisme de la llengua pròpia enfront de la dominant se sol orientar en tres sentits: la depuració de les influències, el recurs a l'arcaisme i l'èmfasi en l'ús de formes gramaticals, de termes i d'expressions que són sentits com a característics. Aquest èmfasi és inherent a la fase primitiva del moviment d'adhesió a la pròpia llengua i sovint no passa de ser un mecanisme compensatori que s'aboca a la contemplació de les seves gràcies expressives, que l'oposen, tanmateix, a les llengües fredes, però útils, que cobreixen les funcions comunicatives dinàmiques i operatives dintre de la societat. És curiós de constatar que actualment, com també en altres aspectes de la vida social, assistim a una mena de populisme lingüístic que recupera els arguments de l'espontaneïtat i de l'expressivitat i que no sé veure que no acabi tancant l'ús de la llengua en el nivell col·loquial i dialectal, de vegades amb la pretensió —naturalment això des de Barcelona— que és justament aquest nivell el que ha de tenir valor de canvi general, el que ha de representar la llengua estàndard.

En el cas del català —i de l'occità, per exemple— l'adhesió a la pròpia llengua ha buscat una justificació ideològica en el prestigi de la seva història i això ha fet que l'arcaisme adquirís el caràcter de mitjà per a retrobar la «dignitat perduda». Amb tot, la constatació de la dignitat històrica de la llengua normalment no fa més que acabar de precisar el sistema de connotacions que assegura el mecanisme compensatori de què adés hem parlat.

Probablement és amb l'establiment de criteris de depuració sistemàtica que es manifesta la voluntat de competir amb la llengua dominant en el seu terreny tradicional: les seves influències són la marca reconeguda del caràcter subaltern de la llengua pròpia. Si bé es mira, les influències estranyes no impedeixen que una llengua serveixi per a determinades funcions, però els parlants i els eventuals impugnadors de l'operació d'ampliació funcional sentiran que una llengua amb tants manlleus és una llengua mancada, una llengua incapaç de dir les coses per ella mateixa. És encara en el terreny del que hem anomenat sistema de connotacions que es decideix la jugada.

I aquí arribem a un punt central de la discussió: existeixen realment característiques formals de les llengües que els permetin d'accedir a nous usos, faltant les quals l'accés a aquests sigui impossible? La resposta és doble: sí

5. Es tracta de l'estudi *Teoria de la llengua literària segons Fabra*, que preparem amb Josep Murgades (vegeu la nota 1).

prenem l'expressió «característiques formals» en el seu sentit més restringit, hem de respondre que no. Si ens és permès de veure les característiques formals de les llengües en íntima interacció amb el seu ús social, podem dir que sí.

Hem parlat abans de característiques formals necessàries per a cobrir determinats usos socials i de característiques formals connotades com a pròpies de les llengües que els cobreixen. Val la pena, ara, d'explicar-se una mica. La major part de les llengües romàniques coneixen construccions de relatiu que podríem anomenar de tipus semita: a *La noia que li vaig dir que vinguéis* per *La noia a qui vaig dir que vinguéis*, el relatiu *que* fa una mera funció d'enllaç i el règim que el caracteritza en la frase considerada correcta (*a qui*) es desplaça al pronom clític (*li*). Doncs bé, en la tradició gramatical de la major part de les llengües romàniques aquestes frases són considerades incorrectes i Fabra es va mimetitzar amb aquesta actitud tot formulant que en català havien de ser considerades colloquials enfront de les de l'altra mena, que havien d'utilitzar-se com a literàries. Aquesta operació, que d'entrada és absolutament legítima, deixa de ser-ho, però, quan vol justificar-se amb raons últimes. Tradicionalment, la raó última que s'adduïa per a aquestes tries era la «lògica gramatical»; actualment, que hem passat per l'estructuralisme, s'addueix la raó inatacable de les distincions gramaticals. Però és el cas que pledejar a favor de *per a* o de *llur* argumentant que introdueixen una distinció «indispensable» —hi ha qui argumenta que és una distinció útil i això és diferent—⁶ representa simplement el prejudici de voler fer passar una llengua pel sistema d'oposicions d'una altra o d'unes altres i no demostra gaire més respecte pel funcionament de les llengües que el que tenia Procust per les seves víctimes. Entestar-se a introduir noves paraules gramaticals a fi de proporcionar noves distincions a la llengua és renunciar a afinar els seus recursos i sovint provoca la confusió dels usuaris, que es poden sentir temptats de fer coses rares tals com utilitzar *llur* «només» quan els va bé per a fer una distinció: ve a ser com substituir la gimnàstica amb l'ortopèdia.

Així, doncs, qualsevol llengua pot dir qualsevol cosa; n'hi ha prou que produeixi o que manllevi el lèxic que necessiti i, vet aquí la qüestió fonamental, que els parlants concebin i li reconeixin la possibilitat de dir determinades coses.

Ara bé, cal que el fet d'utilitzar una llengua per a tots els usos socials adquireixi un sentit. Hem vist que el punt de partida és la funció simbòlica d'identificador de grup que té la llengua i també hem vist que aquesta funció es pot acabar en ella mateixa. En una situació límit es pot concebre la reducció de l'ús de la llengua a una pura indicació del seu valor simbòlic: en contextos en què l'instrument de comunicació és l'espanyol, es pot utilitzar el català per a saludar-se, per a intitular publicacions, encapçalar manifestos o, en fi, per a escriure *Catalunya* amb *ny*.

Sí s'opta per difondre una llengua a tots els usos socials, se m'ocorre que

6. Opino que Fabra queia en una preocupació excessiva per les distincions, però ja algú ha dit —Gabriel FERRATER, *Les gramàtiques de Pompeu Fabra*, dins *Sobre el Llençatge* (Barcelona, Edicions dels Quaderns Crema, 1981), p. 7— que, a la seva penetració lingüística, afegia la virtut de la cautela. A propòsit de l'ús de *per a*, que recomana efusivament, s'expressa en aquests termes: «Avui la majoria dels escriptors reconeixen la utilitat d'admetre la preposició *per a*...» «Són tantes les relacions sintàctiques que, no admetent-se *per a*, es trobarien expressades per la preposició *per*, que la llengua escrita patiria evidentment del bandeament d'aquella preposició» (*Converses filològiques*, vol. v, Barcelona, Editorial Barcino, 1954, ps. 9 i 15). En cap cas no utilitza expressions conclusives.

ha de ser perquè es vol que, d'alguna manera, la mateixa llengua els informi: parafrasejant un principi famós, es vol que la llengua esdevingui un instrument de coneixement i de canvi de la realitat. L'ús de la llengua té una posició axial en el sistema de les relacions socials: és l'instrument de comunicació que permet tota mena d'activitats i al mateix temps és l'instrument dels discursos destinats a presentar les imatges parcials i globals de la societat. La imatge, la representació, que cada individu i cada grup es fan del món i de la societat té un vessant de discurs lingüístic que és alhora generador d'aquesta representació i conformador de les possibilitats expressives i connotatives de la llengua.

Vet aquí, doncs, una raó per a una certa posició purista, dinàmica: cal assegurar a la llengua l'autonomia indispensable perquè sigui un instrument de coneixement i d'activitat social sense mediacions i perquè pugui innovar per ella mateixa. Les decisions formals que s'operen en la proposta normativa han de tenir la contrapartida de l'ús general, no mediatitzat, de la llengua en la societat; és a dir, requereixen una dinàmica pròpia i independent d'aquesta societat. Si, posem per cas, es decideix que la vocal de suport darrere de nexes consonàntics que la llengua no admet en posició final serà *e*, malgrat la concurrència entre *monstro* i *monstre* o *quadro* i *quadre*, no té gaire importància que quedin formes residuals amb *o* final; és, però, més important que es difongui el sentit que «en català» en aquests casos hi ha *e* i que la introducció de termes nous amb aquesta terminació no es vegi pertorbada pel bombardeig de formes resoltes prèviament en una altra llengua. Aquest exemple no sembla pas que tingui gaires conseqüències en l'ordre cultural. Altra cosa serà la diferència entre parlar de *Tolosa* o de *Toulouse*; en el primer cas és implícit l'acostament al món occità, en el segon aquest món és ignorat i sotmès a la seva versió francesa, vista, justament, a través del món de referències espanyol. Els exemples es podrien multiplicar i donarien un quadre aproximatiu dels diversos aspectes de la relació entre les opcions lingüístiques i la seva projecció en la construcció d'una cultura —en setit antropològic— original i creativa.

Davant d'aquesta mena d'argumentació, hi ha qui insisteix en el caràcter fonamentalment unitari de blocs històrico-culturals del nostre planeta, com pot ser el bloc marcat per allò que se sol anomenar cultura occidental. Aquest caràcter unitari de la «cultura occidental» és incontestable a un cert nivell d'abstracció però és absolutament secundari a molts d'altres. Pensem, per exemple, en el sistema de referències que ens serveix per a les nostres bromes de cada dia: hi tenen una presència insistent l'àmbit de coneixences immediates i l'àmbit de l'estat; ben poca presència hi té l'àmbit de la «cultura occidental». Ja es veu que un àmbit de «cultura nacional» com el que he estat defensant aquí també representa un determinat nivell d'abstracció, però, certament, no en pot discutir la licitud ningú que no estigui disposat a renunciar a mons de referència que constitueixen sens dubte la major part del seu medi cultural habitual.

Ara se'ns planteja, i amb això tornem al camp de la llengua, en una proposta de llengua informadora d'una cultura nacional, com s'ha de resoldre la presència de diverses varietats lingüístiques associades a diversos àmbits socials i identificadores de diversos grups integradors del conjunt nacional. En un pol del problema tenim un principi indefugible d'eficàcia: només una llengua unitària pot ser difosa pels mitjans de massa. La proliferació de varietats és materialment antieconòmica i provoca la perplexitat dels parlants en el moment de l'ús: la concurrència de formes pertorba l'actuació lingüística. En l'altre pol del

problema hi ha la voluntat legítima dels parlants d'identificar-se en grups més petits que el grup nacional i de mantenir i potenciar l'originalitat cultural dels àmbits de referències corresponents a aquests grups. Més endavant tornaré sobre aquesta qüestió; ara m'interessa insistir en el fet que almenys hi ha d'haver una varietat que sigui reconeguda amb valor d'ús general i que resolgui a favor seu els problemes de concurrència de formes: aquesta seria una definició de llengua estàndard. Si a l'autonomia lingüística corresponia necessàriament una autonomia política, al «poder lingüístic» que comporta aquesta definició correspon necessàriament un poder polític.

En conclusió, doncs, una llengua que hagi de ser utilitzada sense restriccions com a llengua d'una determinada societat ha de disposar de la selecció de recursos que la faci capaç d'operar com a instrument de comprensió i de canvi d'aquesta societat i del caràcter d'unitat i de coherència que li permeti de fer-ho amb la màxima eficàcia. Ja es veu que aquestes són característiques formals, però que no tindria sentit de parlar-ne en la perspectiva d'estudi lingüístic que veu en una llengua un sistema tancat i acabat, sigui la *llengua sausureana* o la gramàtica de la *capacitat lingüística* chomskyana.

Vegem ara tot el que hem dit fins aquí en funció de les dues preguntes que tenim pendents de resposta: com actuen les propostes normatives catalanes sobre la llengua col·loquial i sobre el sistema de connotacions que regula l'ús lingüístic?; i, com convé d'orientar la constitució d'un català estàndard?

Revisem encara la relació entre el valor simbòlic de la llengua i el seu valor funcional. La frustració de la voluntat de generalitzar l'ús de la llengua en la societat comporta, d'una banda, el reforçament del seu valor simbòlic amb caràcter compensatori i, de l'altra, el recurs a les formes fortament connotades de valor simbòlic quan s'intenta d'accedir a la varietat normativa, perquè aquestes formes adquireixen un caràcter de substitutiu de les formes estàndard, que no ha difós l'ús en un procés d'enculturació lingüística, que ja hem vist com és frustrat o, almenys, mancat. És aquest fenomen que explica el pintoresquisme arcaïtzant i folkloritzant de molts textos catalans que circulen per aquests mons de Déu i, no cal dir, la barreja d'aquest pintoresquisme amb el calc i el manlleu barroer a l'espanyol en molts parlants i, especialment, en la major part dels professionals dels mitjans de massa.

Veïem, doncs, un sistema de connotacions reguladores de l'ús lingüístic fortament marcat per la hipertròfia del valor simbòlic de les formes lingüístiques. Si la proposta normativa de Fabra ha influït fortament la llengua col·loquial de base i ha fet, per posar un únic exemple representatiu, que formes com ara *teatre* desplaressin els seus equivalents d'encuny espanyol, resta, no gensmenys, el fet que la frustració de la seva prova d'ús ha introduït factors importants de pertorbació de la norma lingüística.

Serà, sens dubte, la consecució d'autonomia evolutiva i de poder social de la llengua catalana que decidirà la seva estandardització. Ja es veu que aquest objectiu té un vessant polític ben clar. Ara bé, des d'aquest mateix moment cal que ens plantegem quin ha de ser el procediment més eficaç d'orientar aquest procés.

Comencem per l'aspecte més difícil: com s'ha de fer que la varietat normativa, embrió de la llengua estàndard, superi la diversitat dialectal i al mateix temps respecti l'àmbit d'ús de les altres varietats? El primer que cal tenir present és que la relació entre varietat normativa i varietats dialectals no és una relació d'oposició neta. Totes les varietats d'una llengua tenen molt en comú i les diferències entre registres són de la mateixa mena que les diferències entre

varietats geogràfiques, per bé que no són materialment les mateixes i, certament, funcionen d'una manera essencialment diferent. Tots sabem que l'ortografia catalana, salvant algun detall com ara els accents, permet de llegir el mateix text amb les pronúncies dels diversos indrets del domini lingüístic, i també és cert que aplicant criteris paral·lels de selecció sintàctica, morfològica i lèxica a diversos dialectes es redueixen notablement les diferències que els separen. En contrapartida, caldrà dir que en els mitjans de massa és molt important la llengua oral i que reduir les diferències lèxiques i gramaticals no és pas el mateix que fer-les desaparèixer. La normativa fabriana, partint del barceloní, dóna criteris ben orientats d'establiment de la grafia i de selecció de formes, però és el cas que no s'ha enfrontat encara d'una manera satisfactòria a algunes de les contradiccions que suscita la seva aplicació a tot el conjunt de la llengua: en aquest sentit hi ha força feina a fer i la possibilitat de revisions de detall no ens hauria pas d'espantar.

Si s'ha d'arribar a un català estàndard completament unificat em sembla que no és pas una cosa que puguem decidir d'entrada, tot i que ja hem vist que és en relació estreta amb l'eficàcia funcional de la llengua. Ara com ara, proposaria les següents línies d'actuació: 1) Revisió i aplicació dels criteris de selecció de formes de tal manera que es perfilin, segons les diverses bases dialectals, diverses varietats normatives tendencialment confluents, varietats que haurien de ser difoses a través de l'ensenyament i dels mitjans de massa. 2) Promoció del respecte a les varietats no normatives, que serien el punt de partida de l'ensenyament i que entrarien en una relació de diglòssia interna sense connotacions pejoratives respecte a la varietat normativa corresponent. 3) Difusió del coneixement passiu de les varietats altres que la pròpia. 4) Promoció de l'intercanvi raonable —vegeu el que en diré més endavant— de formes entre diverses varietats.

El punt (2) requereix alguns aclariments. Per precaució —que potser no em serà apreciada— redueixo l'accepció del terme *diglòssia* a un esquema mínim: consciència per part dels parlants que els canvis de registre comporten canvis de varietat. Com que hem vist que cada llengua —o cada joc de llengües— va acompanyat d'un complex de connotacions, no pot ser que en una societat hi hagi distribució funcional de varietats diferents i que això no comporti valoracions diverses d'aquestes varietats. El conflicte apareix quan sectors diversos de la societat difereixen en el grau de coneixement de les varietats i/o s'hi identifiquen diversament. N'és un cas particular que la varietat normativa sigui forastera —o hi sigui vista— i l'altra sigui la pròpia. En una situació d'alienació ètnica, és característica la hipertròfia reduccionista del valor simbòlic d'identificador de grup de la pròpia varietat; si això es dóna, qualsevol intent d'establir una normativa és susceptible de ser atacat com un propòsit d'introduir una varietat forastera. No cal dir que en aquests casos hi ha dues coses a fer: no entestar-se a introduir a tort i a dret formes efectivament forasteres i, sobretot, desmuntar el complex ideològic.⁷

Els punts (3) i (4) s'entén que haurien de ser garantits per l'ensenyament, però també haurien de ser una conseqüència automàtica del bon funcionament del punt (1): naturalment, caldria promoure al màxim la presència de les varietats normatives fora dels àmbits dels seus dialectes de base.

Ja es veu que en tota aquesta operació hauran de tenir un paper fona-

7. A propòsit d'aquesta qüestió, em permeto de remetre al meu article *D'ortografia aranese*, «Àvui» (18-XI-1982), p. 33.

mental els mitjans de massa i que, sense comptar-hi, no hi ha perspectives raonables de sortir-se'n. Existeix en la nostra societat una proporció inversa entre el grau de poder real exercit en la difusió d'un model lingüístic i el grau de percepció de l'acció coercitiva exercida: mentre que tothom s'empassa plàcidament les bàrbares innovacions a què sotmet l'espanyol la poderosa televisió, hi ha reaccions hipersensibles que titllen d'extravagàncies autoritàries les pretensions més humils i enraonades dels correctors i dels professors de català. Per la mateixa regla de tres, un ús generalitzat del català a l'ensenyament i als mitjans de massa haurà d'acabar les discussions mesquines a propòsit del nivell de llenguatge a què correspon una determinada forma. Actualment ens pertoca només d'establir quines condicions mínimes han de complir els registres formals i garantir la màxima circulació de tota mena de formes, tot afavorint, naturalment, les que hàgim decidit de preconitzar; després serà l'ús mateix que es donarà les seves pròpies normes. Cal tenir present que la situació actual del català, si la podem qualificar d'anormal, és justament perquè és una llengua en què la dinàmica d'intercanvi entre varietats, tant en sentit horitzontal —geogràfic— com vertical —social—, es troba fortament pertorbada i, sovint, bloquejada.

En la tradició normativa que arrenca de Pompeu Fabra ja hi ha les línies mestres del que ha de ser la política lingüística garantidora de l'evolució autònoma del català: 1) Preocupació per la morfologia de derivació com a instrument de creació lexical i estilística. 2) Recurs directe a les formes d'origen en l'establiment de la forma catalana de noms estrangers i de cultismes i neologismes. 3) Elaboració de normes sintàctiques atenent a les necessitats de l'estil denotatiu. 4) Atenció a la pràctica dels escriptors. També es troba en aquesta tradició, i no sembla pas que sigui culpa del Mestre, el factor que pot fer perillar tots els encerts: la mitificació maniàtica i embrutidora de l'ortografia.

Pel que fa al primer apartat, poca cosa hi tinc a dir. Quant al segon, hi ha qui pensa, amb visió prou estreta de la qüestió que aquí debato, que representa l'únic camp en què encara hi ha feina per fer. I el pitjor és que aquesta feina sovint es fa d'esquena a les característiques fonològiques del català —per què *hittita* amb dues *tt* dins l'arrel d'una paraula?— i, en un altre ordre de coses, traint el principi de no submissió a l'espanyol i ignorant el fet que el domini lingüístic català és travessat per fronteres d'estat. Un procediment eficaç per a esquivar la mediació excessiva dels models espanyols en l'adopció de neologismes és justament confrontar-los amb els models francesos que pateix el rossellonès;⁸ això proporciona sempre un grau més alt d'abstracció relativitzadora i permet, si més no pel que fa a la proposta normativa, d'evitar el distanciament progressiu de les varietats d'un cantó i de l'altre de la frontera política.

Les normes sintàctiques de l'actual català normatiu es basen en la voluntat de defugir la influència espanyola i de trobar uns criteris autònoms de construcció del text. La influència espanyola sembla que es defuig modificant les línies evolutives, hispanitzants, de la sintaxi catalana a través de l'adopció de solucions de la llengua antiga, de la promoció de solucions que han estat progressivament arraconades en la llengua viva i de la mimesi respecte a les

8. Aquesta és la feina que fa Lluís Creixell al seu *Diccionari bàsic francès-català* (Universitat de Perpinyà 1981). Vegem-ne un exemple representatiu: *s. v. putois*, Creixell denuncia la bàrbara adopció —amb foto i tot!— per part de la GEC del terme *turó* en el sentit de *gat putí* i proposa la solució rossellonesa *pudent*.

solucions més generals en les llengües romàniques modernes. Val a dir que aquestes tres línies de treball són tendencialment confluents.

La contradicció que hi ha entre la sintaxi de la llengua parlada habitual i les propostes normatives, no hi ha dubte que caldria alleugerir-la i que la revisió que se'n faci ha de tenir en compte la variació dialectal. Ara bé, una dosi d'arbitrarietat —des del punt de vista de la llengua col·loquial— en la sintaxi normativa pot tenir la funció positiva d'atreure l'atenció de l'usuari de la llengua cap a aquest camp i de forçar-lo a un ús conscient i, en definitiva, a una voluntat d'estil. D'altra banda, la sintaxi és el camp menys subjecte a adquirir valor d'identificador simbòlic i també és, amb el lèxic, el camp que més fluctua i que incideix més directament en les relacions socials i en la seva representació. És, doncs, el camp que, vist en la perspectiva més àmplia i dinàmica de la preocupació per l'estil, hauria de ser central per als responsables de la creació i de la difusió de models lingüístics. La primera cosa urgent a fer és desplaçar el centre de gravetat dels ensenyaments de llengua de l'ortografia a les pràctiques de llenguatge. El domini de l'ortografia pot adquirir un valor simbòlic. En la nostra societat, el domini del llenguatge té incidència en la consecució de poder, que comporta l'ascens social. Qui l'ha practicat prou, en general, maneja sense esforç l'ortografia, que, element fàcilment controlable, adquireix la funció de símbol del bon coneixement lingüístic. Ja hem vist com el baix valor funcional del català exacerba el valor que es dona als seus elements simbòlics i com això retroalimenta la mateixa situació que ho provoca.

La recerca de criteris autònoms de construcció del text recorre, d'una banda, als models de la llengua antiga, de l'altra, a la predilecció per l'estil denotatiu. Davant el perill d'abandonar-se a models estilístics espanyols, s'ha preconitzat de recórrer a formes d'expressió «lògiques» i exemptes de rebuscaments retòrics. Això és també una excellent medicina contra el pintoresquisme expressiu dels qui voldrien semblar-ho tot de formes «catalanesques» fortament connotades: un cop més ens trobem davant d'una manifestació de la dialèctica que relaciona el valor simbòlic i el valor funcional. Una desviació, per contra, d'aquest principi consisteix a donar valor absolut a les formes i a les construccions «lògiques» i veure en determinades solucions lèxiques i gramaticals les solucions indefugiblement predestinades per a la llengua catalana: ja hem vist com les formes connotades com a característiques d'un llenguatge funcional es poden prendre per les formes inqüestionablement constitutives d'aquest llenguatge. Una altra desviació serà el rebuig maniàtic i ideològic d'altres actituds estilístiques: no és el cas de bandejar la tradició que arrenca de la valenciana prosa argumentant que «al català escau l'expressió lacònica» o bestieses per l'estil.

Un programa renovat d'orientació de l'estandardització del català hauria d'emfasitzar la funció de la innovació lèxica i estilística, tot orientant-la en tres plans complementaris: la utilització de la tradició literària, la potenciació de la transdialectalització de recursos expressius i el contacte intens i comprensiu amb àmbits culturals altres que el propi de l'estat espanyol.

Pel que fa a la utilització de la tradició literària, caldria prestigiar en l'ensenyament l'acostament valoratiu al text, tot reduint a la seva mesura justa l'acostament històric, neutralitzador del valor de clàssics —és a dir, de models literaris— dels textos estudiats.

El problema de la realitat dialectal es transforma en avantatge quan constatem que el coneixement global de la llengua, coneixement de fases cronolò-

giques passades i de varietats altres que la pròpia, ens permet de donar relleu a formes i a construccions que dinamitzen els nostres recursos estilístics. No veig cap raó perquè un barceloní ompli el propi discurs d'*allots* i de *moixos*, posem per cas; em sembla ben diferent, en canvi, que hi incorpori *tanmateix* o que modelí sobre la pronúncia mallorquina de *devers*, amb *e* tancada i *r* muda, la d'*envers*, reintroduït en la llengua literària. Recíprocament, no es veu per què un mallorquí hauria de parlar de *nois* o d'*amanides*, però no sembla pas que li hagi de fer massa nosa iniciar-se a l'ús de *caldre* o de *pas*. Els criteris poden ser variables, però correran sempre sobre la línia d'oposició entre el que és connotat amb un valor d'identificador simbòlic i el que és connotat amb un valor funcional.

L'operació d'acostar-se al coneixement global de la llengua ja és un bon mètode de fugida de la suggestió del món estret d'opcions lingüístiques i de representacions que genera la dialèctica espanyol - varietat de català dialectal i col·loquial. Una altra operació a fer és recórrer a la relativització i a la comprensió de la dinàmica lingüística i social que s'obté entrant amb el màxim d'eficiència possible en un món lingüístic nou. El bon coneixement de noves llengües i del seu món sociocultural no pot no proporcionar-nos recursos d'innovació lingüística i de pensament per al nostre propi món. Els catalans seran poliglots o no seran.

XAVIER LAMUELA